

Międzynarodowe prawo środowiska

wybór i wprowadzenie
Maria M. Kenig-Witkowska

Oficyna

a Wolters Kluwer business

przepisy z wprowadzeniem

Międzynarodowe prawo środowiska

Prawo jest na naszej stronie!

www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Międzynarodowe prawo środowiska

wybór i wprowadzenie
Maria M. Kenig-Witkowska

Oficyna

a Wolters Kluwer business

przepisy z wprowadzeniem

Warszawa 2009

Wydawca:
Anna Hara

Redaktor prowadzący:
Anna Hara

Skład, łamanie:
Sławomir Sobczyk

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2009

ISBN: 978-83-7601-443-2

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Przedmowa	9
Tendencje w rozwoju międzynarodowego prawa środowiska.	
Uwagi z perspektywy powszechnego prawa międzynarodowego	11
1. Zagadnienia ogólne, pojęcia i definicje	11
2. Aksjologia zobowiązań prawnomiędzynarodowych w dziedzinie środowiska	16
3. Źródła i akty prawa środowiska	23
4. Zasady	29
5. Zagadnienia przestrzegania prawa, rozstrzygania sporów i odpowiedzialności za środowisko.....	41
6. Prawo człowieka do środowiska	46
7. Konkluzje.....	49
Rozdział I. Zasady ogólne międzynarodowego obrotu prawnego w dziedzinie środowiska	51
Deklaracja sztokholmska z 1972 r. w sprawie środowiska człowieka	53
Konwencja z 1972 r. w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego	59
Deklaracja z Rio de Janeiro z 1992 r. w sprawie środowiska i rozwoju....	77
Rozdział II. Dostęp do informacji i ocena oddziaływania na środowisko	85
Konwencja z Espoo z 1991 r. o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście tranzgranicznym.....	87
Konwencja z Aarhus z 1998 r. o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska.....	110

Rozdział III. Ochrona atmosfery	143
Konwencja genewska z 1979 r. w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości	145
Konwencja wiedeńska z 1985 r. o ochronie warstwy ozonowej	156
Protokół montrealski z 1987 r. w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową	177
Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych z 1992 r. w sprawie zmian klimatu.....	210
Protokół z Kioto z 1997 r. do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu.....	240
Rozdział IV. Ochrona środowiska morskiego	267
Układ z 1971 r. o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych rodzajów broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu	269
Konwencja z 1972 r. o zapobieganiu zanieczyszczeniu mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji.....	275
Konwencja z 1973 r. o zapobieganiu zanieczyszczenia morza przez statki	293
Konwencja z 1982 r. o prawie morza	308
Rozdział V. Ochrona różnorodności biologicznej	363
Konwencja z Ramsar z 1971 r. o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego	365
Konwencja bońska z 1979 r. o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt	373
Konwencja z 1992 r. o różnorodności biologicznej.....	400
Protokół kartageński z 2000 r. o bezpieczeństwie biologicznym do Konwencji z 1992 r. o różnorodności biologicznej	434
Rozdział VI. Niebezpieczne odpady/awarie przemysłowe	467
Konwencja bazylejska z 1989 r. o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych	469
Konwencja z 1992 r. w sprawie transgranicznych skutków awarii przemysłowych	509
Rozdział VII. Działania zbrojne i środowisko	549
Konwencja z 1977 r. o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich	551

Protokół I dodatkowy z 1977 r. do Konwencji genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych.....	558
Konwencja z 1980 r. o zakazie lub ograniczaniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki	560
Rozdział VIII. Handel międzynarodowy i środowisko	561
Konwencja z 1973 r. o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem.....	563
Układ ogólny w sprawie ceł i handlu (GATT) z 1947/94 r.....	584
Porozumienie z 1994 r. ustanawiające światową organizację handlu (WTO)	591
Porozumienie z 1994 r. w sprawie barier technicznych w handlu.....	593
Porozumienie z 1994 r. w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych.....	598
Rozdział IX. Odpowiedzialność za szkody w środowisku.....	617
Konwencja wiedeńska z 1963 r. o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową.....	619
Konwencja z 1972 r. o odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne.....	635
Międzynarodowa konwencja z 1992 r. o odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane zanieczyszczeniem olejami.....	646
Chronologiczny spis dokumentów	665
Wybrana literatura	667

Przedmowa

Wybór dokumentów z dziedziny międzynarodowego prawa środowiska obejmuje przepisy najważniejszych aktów prawnych dotyczących tej dziedziny obrotu prawnomiędzynarodowego. Jest on przeznaczony dla wszystkich zainteresowanych prawem środowiska, studiujących i stosujących prawo międzynarodowe w praktyce, w szczególności międzynarodowe prawo środowiska i generalnie prawo środowiska, ponieważ zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej umowy międzynarodowe są źródłem prawa obowiązującego na jej terytorium.

Zamierzeniem przyświecającym dokonaniem wyborowi było zgromadzenie w jednej publikacji aktów prawnych, które są zazwyczaj analizowane przy okazji studiowania i stosowania norm międzynarodowego prawa środowiska. Rzecz oczywista, dokonany wybór nie ma charakteru wyczerpującego, zważywszy m.in. na fakt, że liczba wielostronnych umów międzynarodowych w dziedzinie środowiska już dawno przekroczyła pięćset. Przy wyborze dokumentów kierowano się przede wszystkim kryterium reprezentatywności i znaczenia wybranych dokumentów dla praktyki międzynarodowej oraz tym, iż zawarte w nim umowy wielostronne zostały ratyfikowane przez Polskę i w ten sposób znalazły się w katalogu źródeł prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Podział na działy chronione normami międzynarodowego prawa środowiska wynika z praktyki obrotu prawnomiędzynarodowego uwzględniającej możliwie najbardziej powszechny charakter tych norm. Ze względu na obszerność niektórych umów międzynarodowych w zbiorze znalazły się jedynie wyciągi z cytowanych przepisów, które miały znaczenie dla dokonanego podziału rzeczowego. Z tego też powodu pominięto te załączniki do traktatów międzynarodowych, które ze względu na zawarte w nich standardy techniczne mają niewielkie znaczenie dla analizy prawniczej cytowanych dokumentów.

Wybrane dokumenty zostały poprzedzone wprowadzeniem omawiającym tendencje w rozwoju systemu norm międzynarodowego prawa środowiska. Przy wyborze analizowanych problemów międzynarodowego prawa środowiska kierowano się z jednej strony katalogiem zagadnień systemowych powszechnego prawa międzynarodowego, z drugiej zaś odpowiednio długim okresem występowania tych tendencji w praktyce międzynarodowego prawa środowiska oraz poglądami doktryny.

Stając przed wyborem między umieszczeniem w zbiorze możliwie dużej liczby reprezentatywnych dokumentów międzynarodowych a ograniczeniem zbioru na rzecz omówienia zawartości rzeczowej regulacji dotyczących poszczególnych działów, wybrano pierwszy wariant.

Teksty cytowanych w zbiorze umów międzynarodowych pochodzą z Dziennika Ustaw, jako formalnego źródła prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej i nie zostały poddane żadnemu procesowi korekty gramatycznej, semantycznej czy innej. Teksty pozostałych dokumentów zawartych w zbiorze pochodzą ze źródeł w nich wskazanych.

W spisie treści i chronologicznym wykazie dokumentów podano ich zwyczajowo używane nazwy.

Warszawa, luty 2009

Tendecje w rozwoju międzynarodowego prawa środowiska

Uwagi z perspektywy powszechnego prawa
międzynarodowego

1. Zagadnienia ogólne, pojęcia i definicje

W 1991 r. w nocie redakcyjnej do specjalnego wydania Harvard Law Review redaktorzy napisali, że pod koniec lat osiemdziesiątych międzynarodowe prawo środowiska pojawiło się jako odrębna dyscyplina akademicka, tym samym rozpoczynając w doktrynie dyskusję o jej charakterze w porządku prawnomiędzynarodowym¹. Z przebiegu tej dyskusji wynika, że pogląd o odrębności międzynarodowego prawa środowiska, jako dyscypliny akademickiej, nie jest generalnie podzielany w piśmiennictwie prawnomiędzynarodowym. Doktryna ostrożnie podchodzi do takich zdecydowanych kwalifikacji, pozostając przy koncepcji jedności prawa międzynarodowego, jako dyscypliny naukowej, równocześnie wskazując na elementy szczególnej podstawy metodologicznej badania obrotu prawnomiędzynarodowego związanego z materią prawa środowiska. Stanowisko takie potwierdza praktyka, posługująca się partykularnymi metodami i środkami regulacji oraz mechanizmami przestrzegania prawa ze względu na zazwyczaj bardzo techniczny charakter norm prawa środowiska.

W doktrynie prawa międzynarodowego powszechnie uważa się, że międzynarodowe prawo środowiska jest gałęzią prawa międzynarodowego dającą się wyodrębnić ze względu na kryterium przedmiotowe, którym jest dość ogólnie zdefiniowane „środowisko”, oraz ze względu na metodę

---

¹ Harvard Law Review Editors, *Developments in the Law: International Environmental Law*, Harvard Law Review 1991.

regulacji. W stosunku do pojęcia powszechnego prawa międzynarodowego pozostaje ono w podobnym związku, jak np. międzynarodowe prawo handlowe, międzynarodowe prawo ochrony praw człowieka czy międzynarodowe prawo morza.

W prawie międzynarodowym nie ma normy, która generalnie definiowałaby pojęcie środowiska. Dzieje się tak zapewne dlatego, że terminu tego można by użyć dla określenia szerokiego spektrum zagadnień – od biosfery po najmniejszy organizm. Wśród definicji słownikowych znajdujemy takie określenia, jak np. „coś co nas otacza”, czy bardziej rozbudowane „cały kompleks czynników glebowych, klimatycznych i biologicznych, które wpływają na organizm lub ekosystem i ostatecznie decydują o ich formie i przetrwaniu”, czy też „całość społecznych i kulturowych uwarunkowań wpływających na życie jednostki lub wspólnoty”². Albo po prostu „otoczenie”³. W opublikowanym w 1969 r. tzw. Raporcie U’Thanta w sprawie środowiska człowieka czytamy, że środowisko to fizyczne i biologiczne otoczenie człowieka, bez względu na to, czy chodzi o środowisko naturalne, czy też środowisko będące wynikiem działalności ludzkiej⁴. Deklaracja Sztokholmska z 1972 r. definiuje środowisko człowieka, jako dające mu fizyczne utrzymanie i dostarczające możliwości intelektualnego, duchowego, moralnego i społecznego rozwoju, dodając, że obydwa aspekty środowiska, naturalne i stworzone przez człowieka, są istotne dla jego dobrobytu oraz korzystania z jego podstawowych praw⁵. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju zaproponowała jeszcze bardziej ogólne podejście do definicji środowiska, określając je jako to, gdzie wszyscy żyjemy⁶.

Brak ogólnej definicji normatywnej środowiska sprawia, że niektóre akty prawa międzynarodowego definiują to pojęcie na użytek przepisów danego aktu prawnego, co prowadzi do konstruowania definicji wymieniających poszczególne elementy środowiska. Na przykład Konwencja z 1988 r. dotycząca korzystania z zasobów naturalnych Antarktydy, definiując szkodę w środowisku Antarktydy, określa ją jako każde oddziaływanie na ożywione lub nieożywione składniki tego środowiska lub ekosystem,

---

² Zob. Webster’s New World Dictionary, 3th College Ed., 1984.

³ Zob. Concise Dictionary, 7 th. ed.

⁴ Zob. Raport U’Thanta, UN-CES-XLVII, E/4667. Szerzej na ten temat K. Kocot, *Prawnomiędzynarodowe zasady sozologii*, Warszawa–Wrocław 1977, s. 55 i nast.

⁵ Zob. Report of the United Nations Conference on the Human Environment 1972, doc. A/Conf. 48/14 rev. 1.

⁶ Zob. Raport WCED, Our Common Future, Oxford 1987.

łącznie ze szkodą dla atmosfery lub życia w morzu albo na lądzie. Warto zauważyć, że nawet takie wielostronne traktaty międzynarodowe, jak Konwencja z 1982 r. o prawie morza, nie definiują tego pojęcia w stosunku do mórz i oceanów, chociaż wydaje się, że powszechne rozumienie środowiska morskiego w doktrynie i praktyce jest dość jednoznaczne i obejmuje atmosferę nad morzem i samo morze. Innym przykładem tego rodzaju definicji wynikających z partykularnych regulacji przedmiotowych jest definicja zawarta w art. 1 Konwencji wiedeńskiej z 1985 r. o ochronie warstwy ozonowej, definiująca pojęcie szkodliwego wpływu na środowisko, jako zmiany w fizycznym środowisku lub biocie, łącznie ze zmianami klimatu, które mają szkodliwy wpływ na życie i zdrowie człowieka, lub na ekosystemy i materiały użyteczne dla ludzkości.

W literaturze prawnomiędzynarodowej wyróżnia się na ogół trzy okresy rozwoju międzynarodowego prawa środowiska, którym towarzyszy rozwój aksjologii tej gałęzi prawa: pierwszy – okres rozwoju norm prawa międzynarodowego regulujących materie związane ze środowiskiem, określane jako okres „tradycyjnych” norm prawa międzynarodowego, poprzedzający Konferencję Narodów Zjednoczonych w sprawie środowiska człowieka (Sztokholm 1972 r.); drugi – okres „nowoczesnych” norm, które kształtowały prawo środowiska w okresie od 1972 r. do 1992 r., tj. do Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie środowiska i rozwoju (Rio de Janeiro); trzeci – okres po Konferencji w Rio de Janeiro, który ujawnia kolejne nowe trendy i tendencje w rozwoju międzynarodowego prawa środowiska⁷.

W związku z proponowanym w doktrynie podziałem na okresy rozwoju norm międzynarodowego prawa środowiska nasuwa się kilka uwag. Otóż nie wydaje się, żeby podział ten oznaczał, iż istnieją daty przełomowe powodujące dyskontynuację procesów rozwoju norm tego prawa podjętych w kolejnych okresach, a normy prawa międzynarodowego, których nie nazywano wcześniej normami prawa środowiska, a które regulowały obrót prawny w tej dziedzinie, pozostawały poza zespołem norm tego prawa tylko dlatego, że powstały wcześniej, jak to się niekiedy sugeruje⁸. Nawet jeżeli uznać, że przyjęte daty stanowią cezurę czasową dla etapów

---

⁷ Nieco inaczej, bo dwa okresy rozwoju międzynarodowego prawa środowiska (okres pierwszy – po 1972 r., drugi – po 1992 r.), wyróżnia np. J. Ciechanowicz, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Warszawa 1999, s. 13.

⁸ Zob. np. komentarze dotyczące wyroku arbitrażowego w sprawie Trail Smelter Arbitration, *American Journal of International Law*, vol. 33.

rozwoju norm międzynarodowego prawa środowiska, to wydaje się, że okres określany jako okres rozwoju tradycyjnych norm tego prawa zakończył się w 1969 r. Raportem w sprawie środowiska człowieka, w którym zaprezentowano nowe podejście aksjologiczne do spraw środowiska jako dobra wspólnego, którego ochrona jest obowiązkiem społeczności międzynarodowej i każdego człowieka⁹.

Wynikiem dynamicznego rozwoju międzynarodowego prawa środowiska w ostatnim dwudziestolecu jest ogromna liczba aktów prawnych o różnym charakterze, co wiąże się z zachodzącymi w tym okresie zmianami w podejściu do przedmiotu regulacji. Poglądy doktryny, co do tego, czy mamy już do czynienia z niezależną dziedziną prawa, czy nową gałęzią prawa międzynarodowego publicznego, dziedziną prawa międzynarodowego czy podsystemem, a może samodzielną dyscypliną akademicką są podzielone zarówno gdy chodzi o system prawa międzynarodowego, jak też wewnętrznego¹⁰.

Przyczyną takiego stanu rzeczy jest niewątpliwie brak systemowej jedności tych norm, niepodjęcie prób ich kodyfikacji, wreszcie nie do końca określony przedmiot regulacji, czego przykładem w nauce polskiej jest operowanie niemal wyłącznie terminem międzynarodowego prawa ochrony środowiska, co wydaje się być nie do końca uzasadnione, bowiem normy tego prawa dotyczą w ogóle obrotu prawnego związanego ze środowiskiem, którego zasadą generalną jest wprawdzie ochrona środowiska, ale które regulują wiele innych zagadnień prawnomiędzynarodowych, takich jak np. szerokie spektrum zagadnień rozwoju społecznego i gospodarczego¹¹. Należy również zauważyć, że międzynarodowe prawo środowiska nie jest jedynie domeną prawa międzynarodowego publicznego, ale też prawa prywatnego międzynarodowego. Można więc powiedzieć, że międzynarodowe prawo środowiska, tak jak je można obecnie określić, to zespół norm, na które składają się regulacje międzynarodowe

---

⁹ Raport U'Thanta, j.w.

¹⁰ Zob. np. S. Bell, D. McGillivray, *Environmental Law*, Oxford 2006; P.W. Birnie, A.E. Boyle, *International Law and the Environment*, Oxford 2002; D. Hunter, J. Salzman, D. Zaelke, *International Environmental Law and Policy*, New York 2002; A.C. Kiss, J.P. Beurier, *Droit International de L'Environnement*, Paris 2001; A. Kiss, D. Shelton, *Manual of European Environmental Law*, Cambridge 1999; P. Sands, *Principles of International Environmental Law*, Cambridge 2003; J. Ciechanowicz, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska...*; J. Pieńkos, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004; M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2000.

¹¹ Zob. np. J. Ciechanowicz, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska...*, s. 12 i nast.; J. Pieńkos, *Prawo międzynarodowe publiczne...*, s. 618 i nast.

publicznoprawne i prywatnoprawne mające za przedmiot obrót prawny w dziedzinie środowiska¹².

W kontekście rozważań o skomplikowanej i wielowątkowej strukturze norm prawa środowiska należy też zwrócić uwagę na wpływ krajowych systemów prawa środowiska na rozwój norm międzynarodowych w tej dziedzinie, który może być postrzegany nawet jako impuls sprawczy innowacji w rozwoju norm tego prawa¹³. Ponadto, ze względu na szczególnie kompleksowy charakter materii regulacji, trudno jest niekiedy w sposób jednoznaczny oddzielić działania międzynarodowe od krajowych w implementacji i aplikacji norm prawa środowiska, żeby tylko posłużyć się przykładem regulacji dotyczących zmian klimatu, które są nie tylko elementem zainteresowania i działań polityki zagranicznej państwa, ale angażują niemal każdy sektor jego polityki wewnętrznej, jak np. transport, polityka energetyczna, sektor budowlany, konsumpcja itd.

Międzynarodowe prawo środowiska ze względu na charakter norm wyróżnia się też szczególną wielorodnością podmiotów uczestniczących w procesie ich wypracowywania, tworzenia i stosowania. Katalog tych podmiotów obejmuje państwa, organizacje międzynarodowe rządowe i pozarządowe¹⁴, podmioty indywidualne, takie jak business, eksperci techniczni itp. Oczywiście zasadniczymi podmiotami uczestniczącymi w procesie tworzenia i stosowania międzynarodowego prawa środowiska są państwa. Większość korpusu norm tego prawa, czy to w formie traktatów czy aktów tzw. miękkiego prawa, jak np. deklaracje, kodeksy postępowania, powstało w procesie negocjacji międzynarodowych na poziomie państw. Również wprowadzanie tych norm do krajowych porządków prawnych przede wszystkim spoczywa na państwach.

---

¹² Na temat definicji – zob. P.W. Birnie, A.E. Boyle, *International Law and the Environment...*

¹³ Szerzej na ten temat zob. O.R. Young, *The Institutional Dimensions of Environmental Change: Fit, Interplay, and Scale*, Cambridge 2002.

¹⁴ Na temat rosnącej roli organizacji pozarządowych w rozwoju międzynarodowego prawa środowiska zob. np. M.D. Varela, *Le role des organisations non-gouvernementales dans le développement du droit international de l'environnement*, Journal du Droit International 2005, no. 1.